

תוכן העניינים

ז	שגשוג, התפתחות וחדשנות, פרופ' אשר כהן
ט	הוצאת מאגנס וחזון האוניברסיטה העברית, פרופ' ברק מדינה
יא	החזון שהתחיל להתגשם / צבי יקותיאל, יו"ר הדירקטוריון
יג	תשעים השנים הראשונות / יהונתן נדב, מנכ"ל
1	מבוא: "אומץ לב ומרץ אינם חסרים"
	"בלי שאון, אבל בעקביות ובמרץ, עושה האוניברסיטה שלנו
7	פעולה ספרותית גדולה": העשורים הראשונים / אסף זלצר
	תעודות היסטוריות מפעילות "ההוצאה לאור שעל יד
29	האוניברסיטה העברית" בשנים 1929–1949 / תום אשד
51	שיח מנהלים: בן-ציון יהושע, דן בנוביץ וחי צבר
69	וריאציות גולדברג
	ספרי צאן ברזל / יעקב גולומב, אלכס לובוצקי, יוסף יהלום,
	דבורה גילולה, גיא מירון, רון מרגולין, חוה טורניאנסקי,
	יהודית וייס, אברהם גרוסמן, רחל אליאור, יששכר אונא,
	עמנואל אטקס, יוסי בן-ארצי, משה צימרמן, תמר סוברן,
73	מנחם בן-ששון, מאיר בר-אשר
	הכול התחיל בהלנה היפה: מו"לות אקדמית מאז ועד היום /
143	מיכאל הנדלזלץ
151	חברי הוועדות של הוצאת מאגנס ועובדיה

מבוא

"אומץ לב ומרץ אינם חסרים"

בכ"ז תמוז תרפ"ט, 4 באוגוסט 1929, חמש שנים אחרי היווסדה של האוניברסיטה העברית, שלח הקנצלר ד"ר יהודה לייב מאגנס מזכר לוועדה העורכת של "הוצאת הספרים שעל יד האוניברסיטה העברית", שנוסדה זה עתה. במכתבו, המופיע בהמשך הספר הזה, הדגיש מאגנס שחשוב לשתף פעולה עם החוגים השונים באוניברסיטה העברית ועם "אנשי מדע ועם מוסדות מדעיים יהודים בחו"ל ולמצוא את הדרך לשם עבודה משותפת בכדי להוציא את המפעל הענקי הזה לפועל".

ימים ספורים אחרי שנשלח המכתב הזה התרגשו מאורעות תרפ"ט. אף עשרים השנה שלאחר מכן היו רצופות טלטלות ומשברים. בעקבות מלחמת העולם השנייה השתנתה לחלוטין תמונת העולם היהודי בעולם, וגם בארץ התהפכו היוצרות. האוניברסיטה גדלה והתפתחה, גלתה ממשכנה בהר הצופים והתאימה את עצמה לצורכי המדינה; בהמשך קמו אוניברסיטאות חדשות, ואתן גם הוצאות ספרים אקדמיות נוספות. שוק הספרים כולו עובר שינויים משמעותיים בעשרות השנים האחרונות, וכך גם האקדמיה בישראל בעולם. הוצאת מאגנס עמדה בכל הטלטלות הללו והיא מוסיפה להתקיים, וביתר שאת, תשעים שנה אחרי היווסדה.

ספר התשעים החגיגי שלפניכם מספר את סיפורה של ההוצאה האקדמית הוותיקה והגדולה בישראל מימי ראשיתה ועד היום: תשעים שנה שבהן ראו אור בהוצאה כ-2,500 כותרים.

מאמרו של ד"ר אסף זלצר, חוקר האוניברסיטה העברית, מתאר את הלבטים החומריים והרוחניים שקדמו להחלטה ההיסטורית להקים את ההוצאה: האם ההוצאה תהיה חיצונית לאוניברסיטה או חלק ממנה,

וממילא — האם תוציא ספרי לימוד בלבד, של מורי האוניברסיטה, או שמא ספרים להשכלה הכללית? האם הספרים כולם יהיו בעברית וייקחו חלק בתחיית הלשון? האם ההוצאה תתמקד במדעי הרוח? האם היא צריכה להישאר עצמאית או לחתור לשיתופי פעולה עם הוצאות אחרות, וביניהן גם מסחריות? אילו ספרים צריכה הוועדה האקדמית של האוניברסיטה, המורכבת ממומחים בעלי שם בתחומם, לבחור כמתאימים לפרסום? האומנם האיכות עומדת תמיד בניגוד לכמות, או שעל ההוצאה לחתור להוציא גם רבי מכר?

המאמר מתמקד בעשרים השנים הראשונות של ההוצאה, שבהן נקראה עדיין "החברה להוצאת הספרים שעל יד האוניברסיטה העברית", ונחתם עם מותו של מייסד ההוצאה, יהודה לייב מאגנס, וההחלטה לקרוא לה על שמו. רבים מן הלבטים העקרוניים העולים במאמר הזה עתידיים ללוות את ההוצאה גם בהמשך, ובעצם עד היום.

כך מתברר גם בפרק השני של הספר, שבו תום אשד (תלמיד מחקר בחוג להיסטוריה של עם ישראל ויהדות זמננו באוניברסיטה העברית) מביא מבחר תעודות היסטוריות הקשורות להוצאה, גם הן מן התקופה המכוננת שלה. בראש וראשונה מובא מכתב מ־25 בנובמבר 1928, ובו הצהרת הכוונות: "נגשים אנו ליצירת הוצאת־כתבים אוניברסיטאית". בהמשך מופיעים מכתבו של מאגנס, שמתוכו צוטטו הדברים שבפתח המבוא, וכן מסמך היסוד "תפקידה של הוצאת הספרים האוניברסיטאית", ובו כמה תשובות לשאלות הבסיסיות שעלו לעיל. בין המסמכים אפשר למצוא דיווח על פעולתה של ההוצאה בשנה הראשונה, דו"ח תקציבי משנת ת"ש-1940 ודיונים על היערכות ההוצאה בשנות מלחמת העולם השנייה; חוות דעת מסויגת מספרו של ד"ר נתן רוטנשטרייך, ממורי האוניברסיטה העברית, ולקטורה נלהבת על אחד הספרים החשובים בהוצאה, המילון הערבי־עברי. כמו כן: מכתב המבקש את תמיכת הכותב (נחום סוקולוב!) בהוצאת ספרו. בין השאר אפשר למצוא בין המסמכים גם סקירה בעיתונות העברית (הדואר, 1936) על סדרת ספרי מופת פילוסופיים, ובה נכתב בין השאר: "דרך העבודה... עוד קשה ומעקשה למדי, אבל אומץ לב ומרץ אינם חסרים".

תולדותיה של מאגנס מסופרות בהמשך הספר מפי שלושה ממנהליה, שבאו עם תום כהונתו של חיים תורן, אשר הצטרף להוצאה בראשית דרכה. בן-ציון יהושע ליווה את מאגנס מנעוריו, הרבה לפני שהחל לנהל את ההוצאה, ובין היתר הוא מתאר את נדודיה יחד עם האוניברסיטה, לאחר שירדה מהר הצופים, בין בניינים שונים בירושלים. הצנע החומרי עומד בניגוד לעושרם הרוחני של ספרי מאגנס ושל כמה מאנשי השם של האוניברסיטה שזכה להכיר מקרוב: מרטין בובר, שמואל הוגו ברגמן, ישעיהו ליבוביץ ואחרים. יהושע החל לנהל את ההוצאה ב־1978, והרחיב מאוד את פעילותה.

דן בנוביץ, שאף הוא צמח בהוצאה, המשיך במפעל, וניהל את מאגנס מ־1988. הוא מספר על איחוד הוצאות ספרים שונות שפעלו במסגרת האוניברסיטה תחת גג אחד של מאגנס ועל תחילתו של שיתוף הפעולה הפורה עם כתבי העת למתמטיקה, ובכלל – על הניסיון לתמרן בין הוצאת ספרים אקדמיים הפונים לקהל משכיל ומצומצם לבין הצורך המתמיד במכירת ספרים.

חי צבר, שהחל לנהל את מאגנס ב־2004, מתאר את ההתמודדות עם התמורות הגדולות בשוק הספרים: השתלטות שתי רשתות הענק שהביאה לדחיקתן של חנויות הספרים הקטנות והיעודיות ולמכירות בהנחות מופלגות, המקשות על הפעילות המו"לית. מהצד האחר הוא מספר על זיהוי הפוטנציאל החדש של הספרים הדיגיטליים, תחום שמאגנס מצטיינת בו מאז ואילך.

היונתן נדב, המנכ"ל הנוכחי של מאגנס שנכנס לתפקידו ב־2016, מתאר בדבריו את מצבה הנוכחי של ההוצאה, ומתאר את האופן שבו מתמודדים בזמן הזה עם קשיים שהתעוררו כבר בימים ההם ואת החזון לעתיד לבוא.

במוקד פעילותה של ההוצאה היה כמובן הוצאתם לאור של ספרים וכתבי עת (תרביץ, קרית ספר ועוד). בדברי הדפוס הנוספים חלו שינויים. בראשית ימיה יצאו על ידי ההוצאה הרצאות של מלומדי האוניברסיטה וחברות זיכרון והיום יוצאים לאור גם ספרי לימוד. בשער הבא מגיע הספר אפוא ללב לבה של הפעילות: שש־עשרה המלצות של מחברים,

כל אחד בר סמכא בתחומו, שהוציאו את ספריהם במאגנס. מערכת הספר פנתה לכמה נציגים של תחומי ידע שונים וביקשה שיבחרו ספר חשוב אחד בתחומם שראה אור בהוצאה והוא נכס צאן ברזל בעיניהם. הרשימות, המנמקות את חשיבותו של כל ספר וספר, מופיעות על פי סדר יציאתם לאור של הספרים. בראש הרשימה: פרופ' יעקב גולומב, עורך סדרת ספרי המופת הפילוסופיים שמוציאה לאור כבר יותר משמונים שנה את יצירות הפילוסופיה החשובות מן הקלאסיקה היוונית ועד היידגה, ופרופ' אלכס לובוצקי, שהביא למאגנס את כתבי העת הוותיקים במתמטיקה. בהמשך מופיעות רשימות על ספריהם של פרופ' גרשם שלום, פרופ' יוסף דן, פרופ' עוזי אורנג, פרופ' מנחם בן ששון ועוד רבים אחרים – ספרים שרירים וקיימים זה שמונים שנה, מאז יצאה לאור תורת השירה הספרדית מאת פרופ' דוד ילין ועד קובץ המאמרים על האסלאם, שראה אור ב־2018.

בהמשך מופיעה רשימה קצרה על מנהל הייצור של ההוצאה, רם גולדברג, נינו של מייסד "דפוס גולדברג", מוסד ירושלמי מיתולוגי שבו הדפיסה ההוצאה כמה מספריה בעשרות שנותיה הראשונות. לקראת סופו של הספר מובאת רשימתו של מיכאל הנדלזלץ, העורך המייסד של מוסף "ספרים" בעיתון הארץ, שגם הוציא לאור ספר במאגנס (ממלא מקום עצמי, 2018). מתוך היכרות מעמיקה וארוכת שנים עם המו"לות בישראל ובעולם משרטט הנדלזלץ קווים לדמותה של האקדמיה ושל הוצאות הספרים האקדמיות בהתמודדות עם האתגרים הישנים והחדשים שיעמדו לפני הוצאת מאגנס בתשעים השנים הבאות.

ספר התשעים של מאגנס מלווה בתצלומים המסייעים בהצגת תולדותיה של ההוצאה ושל מי שנטלו בה חלק לאורך השנים: מדור הנפילים של האוניברסיטה העברית ועד אנשי השם של היום. נוסף לכך צירפנו כמה כריכות של ספרים מתקופות שונות, שגם הן בבואה להכרת ההוצאה והתפתחותה.

אנו שמחים לפתוח את הספר הזה בדברי הפתיחה של נשיא

האוניברסיטה העברית, פרופ' אשר כהן, ורקטור האוניברסיטה, פרופ' ברק מדינה.

לא נותר אלא לחזור לבסוף על הדברים שכתב ד"ר י"ל מאגנס לפני תשעים שנה, שעל פיהם ההוצאה צריכה להיות "מרכז לחכמי ישראל... לכבוד לעם ישראל כולו ולאוניברסיטה העברית בירושלים". מי ייתן והמשאלה תמשיך ותתגשם.

העורכים